

Natalia Glińska
Uniwersytet Warszawski

Własne ciało – operatywność praw seksualnych i reprodukcyjnych w Polsce

A body of one's own – efficiency of sexual and reproductive rights
in the Polish legal system

Streszczenie

Niniejszy artykuł dotyczy ogłoszonej w 2002 r. roku Deklaracji Praw Seksualnych, która ustanawia prawa seksualne prawami człowieka, a zatem równym prawem kobiet i mężczyzn. Artykuł podda analizie funkcjonowanie praw seksualnych i reprodukcyjnych w polskim systemie prawnym i polskim społeczeństwie. Podjętym rozważaniom towarzyszyć będzie pytanie o efektywność zastosowanych rozwiązań prawnych i instytucjonalnych oraz społeczno-historyczne przyczyny ewentualnych niepowodzeń w zakresie wolności i bezpieczeństwa seksualnego, świadomego rodzicielstwa, prywatności i równości seksualnej, informacji i edukacji oraz dostępu do antykoncepcji. Analiza funkcjonowania podstawowych praw seksualnych i reprodukcyjnych prowadzi do wniosku, że prawa kobiet w tym zakresie są ograniczone.

Słowa kluczowe

Prawa człowieka, prawa kobiet, prawa seksualne, prawa reprodukcyjne, edukacja seksualna, równoprawnienie płci, Deklaracja Praw Seksualnych, świadome rodzicielstwo, zdrowie seksualne.

Abstract

This article is concerned with the concept of sexual and reproductive rights proclaimed in 2002 by the World Association for Sexual Health. The Declaration of Sexual Rights considers sexual and reproductive rights as human rights, equal for both men and women. The article analyses sexual and reproductive rights functioning in the Polish legal system and society. The main goal of this article is to present efficiency of the implemented law and legal institutions in the field of women's sexual and reproductive rights in Poland. At the same time, the author presents main causes of failures and stereotypes concerning sexual safety, privacy, equality, information, education and conscious parenting. In the conclusion of the research, the author proves that women's sexual rights in Poland are limited.

Keywords

human rights, women's rights, sexual rights, reproductive rights, sexual education, gender equality, Declaration of Sexual Rights, conscious parenting, sexual health.

1. Wstęp

Niniejszy artykuł dotyczy wspólnie uznanych przez Światową Organizację Zdrowia i Światowe Towarzystwo Seksuologiczne praw seksualnych i reprodukcyjnych człowieka. Celem artykułu jest omówienie problematyki ich realizacji i funkcjonowania w Polsce. W szczególności analizie poddane zostaną akty normatywne i instytucje prawne dotyczące aspektu kobiecej seksualności, takie jak krajowe regulacje w przedmiocie świadomego rodzicielstwa, dostępu do seksualnej opieki zdrowotnej czy informacji i edukacji seksualnej.

Podjętym rozważaniom towarzyszyć będzie pytanie o efektywność zastosowanych rozwiązań. Krytyka prawa, zarówno polskiego, jak i międzynarodowego, zostanie przedstawiona w perspektywie historyczno-społecznej. Zmieniająca się na przestrzeni lat pozycja i role społeczne kobiet pozwolą na zrekonstruowanie funkcjonujących w społeczeństwie stereotypów dotyczących kobiet i ich seksualności oraz wpływu tychże na operatywność obowiązujących praw seksualnych i reprodukcyjnych w Polsce. Ważny punkt odniesienia stanowić będzie także porównawcza prezentacja rozwiązań prawnych przyjętych w pozostałych państwach Unii Europejskiej.

Analiza dostępu do seksualnej opieki medycznej w kraju, edukacji seksualnej i antykoncepcji oraz ustawodawstwa w zakresie przerywania ciąży prowadzi do wniosku, że podstawowe prawa seksualne i reprodukcyjne kobiet w Polsce są ograniczone. Ograniczenie to wynika przede wszystkim z braku odpowiednich regulacji prawnych, np. braku powszechnej edukacji seksualnej w polskich szkołach; niepełnych, surowych regulacji, np. jednej z najostrzejszych ustaw aborcyjnych w Europie, lub jest wynikiem zaburzonego stosowania już istniejących regulacji.

2. Seksualność człowieka

Seksualność człowieka przez wieki stanowiła temat tabu, była uznawana za grzeszną sferę ludzkiego życia i przedstawiana jako małżeński obowiązek oraz ukrywana przed osobami trzecimi dla zachowania dobrego imienia i honoru rodziny. Badania nad seksualnością człowieka stanowią stosunkowo młodą dziedzinę nauki. Ich początki przypadają na koniec XIX w., kiedy to seksualność stanowiła przedmiot wnikliwej analizy lekarzy psychiatrów, którzy w swojej praktyce stykali się z zaburzeniami seksualnymi¹. Wraz z postępowaniem rewolucji seksualnej w XX w. przybywało badaczy ludzkiej seksualności,

---

¹ Zob. R. von Krafft-Ebing, *Psychopathia sexualis*, [b.m.w.] 1886; R. von Krafft-Ebing, *Psychopathia sexualis with especial reference to antipathic sexual instinct: a medico-forensic study*, Rebman, Nowy Jork–London 1899, https://ia802604.us.archive.org/19/items/sexualispsychopathia00kraf/sexualispsychopathia00kraf_bw.pdf [dostęp: 04.2017]; Penta, *Archivio delle Psicopatie Sessuali*, [b.m.w.] 1896.

powstawały rozliczne prace, eseje, czasopisma, a same studia nad seksualnością zyskały na wielowymiarowości i uniwersalności². W tym okresie powstają pierwsze stowarzyszenia i instytuty zrzeszające badaczy sfery seksualności człowieka³. Zakazana przez stulecia dziedzina nauki w krótkim czasie wypracowała własne paradygmaty i teorie, przeprowadziła liczne mniej lub bardziej wiarygodne badania – nie sposób dziś przytoczyć chociażby jednolitej definicji seksualności.

Współcześnie seksualność może oznaczać aktywność seksualną, bycie seksualnym, wszelkie zachowania związane z płcią i seksem, czynnik determinujący nawiązywanie relacji międzyludzkich czy zbiorcze pojęcie „obejmujące wszelkie procesy fizyczne i psychiczne związane ze sferą seksualną w jej wymiarze indywidualnym i społecznym”⁴. Najogólniej można powiedzieć, że „seksualność jest podstawowym elementem bycia człowiekiem przez całe życie, obejmującym seks, płciową identyfikację i rolę, orientację seksualną, erotyzm, pożądanie, intymność i reprodukcję. Seksualność jest doświadczana i wyrażana w myślach, fantazjach, przeżyciach, przekonaniach, wartościach, zachowaniach, rolach i związkach. Seksualność powstaje na skutek interakcji czynników biologicznych, psychologicznych, społecznych, politycznych, kulturowych, etycznych, prawnych, historycznych i duchowych”⁵.

Pojęcie ludzkiej seksualności ewoluowało na przestrzeni lat. Kolejne kongresy i spotkania wiodących naukowców badających ludzką seksualność owocowały odmiennymi ujęciami seksualności, przykładowo w 1994 r. w Kairze podczas Międzynarodowej Konferencji ONZ na Rzecz Ludności i Rozwoju dominowało ujęcie biologiczno-psychospołeczne seksualności, które utożsamia seksualność ze zdrowiem seksualnym. Obecnie prawa seksualne i reprodukcyjne uważa się za uniwersalne i równe prawa każdego człowieka⁶.

---

² Z. Freud, *Trzy eseje z teorii seksualnej*, tłum. L. Jekels i M. Albiński, Międzynarodowe Wydawnictwo Psychoanalityczne, Lipsk 1924; I. Bloch, *Współczesne życie seksualne*, Louis Marcus Verlagabuchhandlung, Berlin 1907; Magnus Hirschfeld rozpoczął w 1908 r. wydawanie pierwszego na świecie czasopisma naukowego poświęconego seksuologii – miesięcznik „Zeitschrift für Sexualwissenschaft” (Magazyn Seksuologiczny); A. Moll, *Życie seksualne dziecka*, Walther, Berlin 1909.

³ Pierwsze na świecie towarzystwo seksuologiczne – Medical Society for Sexology and Eugenics powstało w 1913 r., pierwszy w świecie Instytut Seksuologii powstał w Berlinie w 1919 r., pierwszy światowy kongres z dziedziny seksuologii odbył się w Berlinie; I Międzynarodowy Kongres Badań Seksualnych, 1926 r.

⁴ Z. Lew-Starowicz, V. Skrzypulec (red.), *Podstawy seksuologii*, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa 2010, s. 25.

⁵ M. Laphimon, *Glossary of Term in Gender and Sexuality. The Rockefeller Foundation*, Mahidol University Thailand, Seul 2005.

⁶ Zob. Declaration of Sexual Rights, World Association for Sexual Health, pkt 1, <http://www.worldsexology.org/wp-content/uploads/2013/08/declaration-of-sexual-rights.pdf> [dostęp: 20.08. 2016].

3. Prawa seksualne

3.1. Deklaracja Praw Seksualnych

W niniejszym artykule pragnę skupić się na Deklaracji Praw Seksualnych (dalej jako: Deklaracja), która została przyjęta w 1999 r. na XIV Światowym Kongresie Seksuologów. Ostatecznie została opublikowana i zarekomendowana przez Światową Organizację Zdrowia w 2002 r. Wówczas uznano prawa seksualne i reprodukcyjne za uniwersalne prawa człowieka wywodzące się z niezbywalnej wolności, godności, równości i prawa do zdrowia wszystkich istot ludzkich.

Chciałabym przyjrzeć się poszczególnym prawom seksualnym zawartym w Deklaracji z perspektywy kobiet oraz regulacjom prawnym w tym zakresie. Zacznę od praw najogólniejszych, które powinny być punktem wyjściowym tworzenia prawa pozwalającego kobietom na realizację swoich praw seksualnych i reprodukcyjnych. Następnie skupię się na szczegółowym omówieniu wybranych aspektów kobiecej seksualności i ich realizacji w prawie międzynarodowym i polskim.

3.2. Prawo do wolności seksualnej

Jako pierwsze Deklaracja wymienia prawo do wolności seksualnej. Prawo to obejmuje możliwość jednostki do wyrażania swojego potencjału seksualnego z wykluczeniem wszelkich form przymusu, wykorzystywania i nadużyć na tle seksualnym⁷. To podstawowa zasada, według której należy interpretować dalsze punkty Deklaracji Praw Seksualnych – zasada obustronnej zgody na podjęcie wszelkich czynności seksualnych oraz poszanowanie wyborów drugiej osoby. Prawo do wolności seksualnej można połączyć z punktem siódmym Deklaracji – prawem do swobodnych kontaktów seksualnych bez względu na stan cywilny oraz z zasadą prywatności życia seksualnego człowieka⁸.

Prawa i wolności ujęte w Deklaracji mogą wydawać się teoretyczne i bez znaczenia dla prawa. Jednak ich pełne respektowanie wymaga stworzenia systemu prawnego, w którym kobieta może swobodnie podejmować decyzje związane ze swoją seksualnością bez obawy o społeczne napiętnowanie, odmowę udzielenia informacji lub pomocy medycznej, dyskryminację prawną lub społeczną ze względu na stan cywilny. Wolność seksualna to także prawo wyboru i decydowania o swoim ciele, m.in. poprzez podjęcie swobodnej, świadomej i bezpiecznej decyzji o rozpoczęciu współżycia seksualnego czy decyzji o usunięciu ciąży będącej wynikiem zgwałcenia, co było i nadal jest dopuszczalne przez polskie prawo⁹. Ponadto seksualność zgodnie z Deklaracją jest zaliczana do sfery

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, pkt 7.

⁹ Ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (dalej: u.p.r.o.p.), Dz. U. z 1993 r. Nr 17, poz. 78, art. 4a pkt 3.

prywatności każdego człowieka¹⁰. Oznacza to prawo do podejmowania indywidualnych decyzji i zachowań seksualnych w stopniu, w jakim nie naruszają one praw seksualnych innych osób oraz prawo do zachowania tajemnicy informacji seksualnych jednostek¹¹.

Polskie spawy zakończone przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka pokazują, że uwarunkowania społeczne, religia, stereotypy nadal są silniejsze niż swoboda podejmowania decyzji przez kobiety co do ich własnej seksualności i płodności. Za przykład może posłużyć sprawa *S. i T. przeciwko Polsce*¹² dotycząca nieudzielenia należytej pomocy zgwałconej czternastolatce. Mimo iż małaletnia pokrzywdzona, nazywana przez media Agatą, spełniała przesłanki wymagane prawem do wykonania zabiegu przerwania ciąży, wojewódzki konsultant do spraw ginekologii i położnictwa poradził jej „aby wyszła za mąż”. W kolejnym szpitalu lekarka bez zgody dziewczyny i jej matki zaaranżowała spotkanie z księdzem, który został bezprawnie poinformowany o sytuacji małaletniej i próbował ją przekonać do kontynuowania ciąży. Natomiast sama lekarka w rozmowie z prawną opiekunką dziewczyny nazwała ją złą matką oraz ogłosiła, że w jej szpitalu nikt nie wykonał zabiegu przerwania ciąży. Następnie Agata szukała pomocy w Warszawie – zgodnie z procedurą przewidzianą w przypadku zgwałcenia lekarz wydał zgodę na zabieg. Agata, leżąc w szpitalu, otrzymywała wiadomości SMS od księdza i nieznanymi jej osobami, które odradzały jej przerwanie ciąży i informowały o modelach w jej intencji. Dwie z nich pojawiły się u Agaty osobiście.

W powyższej sprawie szokuje zachowanie lekarzy i osób postronnych wobec sytuacji Agaty. Młoda, zgwałcona dziewczyna w obliczu traumatycznego doświadczenia nie otrzymała należytej jej pomocy, lecz kolejną dawkę stresu, wstydu i presji otoczenia. Powyższa sytuacja nie powinna mieć miejsca z perspektywy prawa, które dopuszcza przerwanie ciąży będącej wynikiem czynu zabronionego¹³, a tym samym pozostawia wybór kobiecie. Sprawa *S. i T. przeciwko Polsce* pokazuje, że zawiodła edukacja lekarzy, społeczeństwa, a prawo do swobodnego wyboru nie zostało uszanowane.

Nowoczesne prawo małżeńskie, zgodnie z którym małżeństwo jest dobrowolnym, egalitarnym, trwałym związkiem powstałym przez złożenie zgodnego oświadczenia woli¹⁴, nie jest znane na całym świecie. Jeszcze do początków XX wieku w Rosji, Chinach,

---

¹⁰ Komisja Europejska już w latach 70. w sprawie *Brüggemann i Scheuten przeciwko Niemcom* uznała prawo do poszanowania życia prywatnego, w czym zawiera się także prawo do nawiązywania relacji seksualnych z innymi osobami, Raport Komisji z dnia 12 lipca 1997 r. w sprawie *Brüggemann i Scheuten przeciwko Federalnej Republice Niemiec*, skarga nr 6959/75, s. 18, akapit 55, <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-80555&filename=001-80555.pdf> [dostęp: 04.2017].

¹¹ Declaration of Sexual Rights. ..., pkt 6.

¹² Wyrok ETPCz z dnia 30.10.2012 r. *S. i T. przeciwko Polsce*, skarga nr 57375/08, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-114098> [dostęp: 20.08.2016].

¹³ Art. 4a u.p.r.o.p.

¹⁴ Por. ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz. U. z 1964 r. Nr 9, poz. 59, art. 1 § 1, art. 23.

USA małżeństwa aranżowane były normą. W Indiach i wielu krajach arabskich czy afrykańskich małżeństwa aranżowane nadal są legalne bez względu na wolę małżonków czy dużą różnicę wieku. Wiele kobiet na całym świecie nadal nie ma prawa wyboru partnera, a seks pozamałżeński jest surowo karany – śmiercią przez ukamienowanie w Afganistanie¹⁵ czy zbiorowym gwałtem na prowincji Indii¹⁶. Mężczyźni przy tym z reguły ponoszą mniej dotkliwe kary, takie jak chłosta lub kary finansowe¹⁷. Dramatyczne historie młodych dziewcząt obiegają media na całym świecie, organizacje prawnoczłowiecze biją na alarm, powstają nowe organizacje skupione na walce z tym konkretnym problemem¹⁸. Tradycja praw i obowiązków małżonków, młody wiek zawieranych małżeństw związane są z nierównością płci, biedą, niestabilną sytuacją w kraju. Niemniej jednak w przypadku Jemenu miękkie narzędzia nacisku organizacji pozarządowych zaowocowały zmianą prawa i ustaleniem granicy wieku zawierania małżeństw w tym kraju¹⁹.

Można uznać to za sukces działalności organizacji prawnoczłowieczych, jednak wszystkie zgodnie wskazują, że walkę z nierównością płci należy prowadzić poprzez dowartościowanie, uświadomienie i edukację dziewczynek oraz chłopców oraz przez zmianę prawa i jego stały monitoring²⁰.

3.3. Prawo do odrębności seksualnej, integralności oraz bezpieczeństwa

Kolejnym prawem wskazanym w Deklaracji Praw Seksualnych jest prawo do odrębności seksualnej, integralności oraz bezpieczeństwa seksualnego ciała. Prawo to wyraża się w samodzielności podejmowanych decyzji według własnej moralności i etyki, możliwości sprawowania kontroli oraz zadowoleniu z własnego ciała. Wyklucza to stosowanie tortur, okaleczeń i przemocy. Prawo to precyzują inne punkty Deklaracji, które wprost mówią o prawie do przyjemności seksualnej²¹ oraz do emocjonalnego wyrażania seksualności²².

¹⁵ *Uprawiała seks pozamałżeński, Zakopali w ziemi i ukamienowali*, TVN24, 4.11.2015, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiatea,2/afganistan-kobieta-ukamienowana-za-seks-przedmalzenski,591642.html> [dostęp: 20.08.2016].

¹⁶ „Gwałt zbiorowy karą za romans”. Kolejny seksualny skandal w Indiach, „na:Temat”, <http://natemat.pl/89569,gwalt-zbiorowy-kara-za-romans-kolejny-seksualny-skandal-w-indiach> [dostęp: 20.08.2016].

¹⁷ *20-letnia Rokszana ukamienowana za seks przedmałżeński. Jej narzeczony dostał karę chłosty*, „Gazeta.pl”, 4.11.2015, <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114871,19134866,20-letnia-rokszana-ukamienowana-za-seks-przedmalzenski-jej.html> [dostęp: 15.11.2016].

¹⁸ Np. Girls Not Brides, <http://www.girlsnotbrides.org/about-child-marriage/> [dostęp: 08.2016].

¹⁹ *Yemen: End Child Marriage. Enact Law Establishing Minimum Age; Punish Violators*, Human Rights Watch, 27.04.2014, <https://www.hrw.org/news/2014/04/27/yemen-end-child-marriage> [dostęp: 20.08.2016].

²⁰ Girls Not Brides. The Theory of Change, <http://www.girlsnotbrides.org/child-marriage-theory-of-change/interactive/#strategies-establish-and-implement-laws-and-policies> [dostęp: 20.08.2016].

²¹ Declaration of Sexual Rights..., pkt 5.

²² *Ibidem*, pkt 6.

Ta grupa praw podkreśla wymiar ponadbiologiczny i hedonistyczny ludzkiej seksualności, zwraca uwagę na indywidualny system wartości oraz ludzkie emocje i uczucia towarzyszące sferze seksualnej. Są to prawa i wartości, które stawiają wyzwanie systemowi edukacji seksualnej. Przez wieki kobiety nie miały dostępu do wiedzy o własnej seksualności, nie były świadome, że ten szczególnie obowiązek małżeński może stanowić źródło fizycznej przyjemności dla obu stron. Co więcej, kobiety uznane za płeć podległą mężczyznom były i nadal są poniżane, bite, gwałcone, traktowane jak żywy towar. Żeńskie organy rozrodcze są okaleczane, tak aby odebrać kobiecie przyjemność z seksu, a mężczyźnie dać gwarancję jej dziewictwa. Obecnie na świecie żyje ok. 130 milionów obrzezanych kobiet, głównie w krajach afrykańskich, arabskich oraz Ameryki Południowej. Wraz z migracją ludności problem okaleczania narządów płciowych dziewczynek i kobiet pojawił się także w Europie. Mimo że jest to proceder nielegalny, w samej Wielkiej Brytanii okaleczanych jest ok. 23 000 dziewczynek rocznie²³.

Problem przemocy wobec kobiet istnieje także w Polsce, mimo że gwałt czy molestowanie seksualne są czynami zabronionymi przez prawo²⁴. W Europie i w Polsce dominującymi przejawami przemocy wobec kobiet są przemoc fizyczna, przemoc psychiczna, molestowanie seksualne i gwałty oraz nękanie (stalking²⁵)²⁶. Raport Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej (dalej: FRA) przedstawia dane zebrane w sprawie powyższych aktów przemocy wobec kobiet we wszystkich krajach członkowskich. Według statystyk FRA aż 33% dziewcząt w UE do ukończenia piętnastego roku życia doświadcza którejś formy molestowania seksualnego, a tylko w Polsce w 2014 r. wszczęto 2444 postępowań w sprawie przestępstwa zgwałcenia²⁷. Należy jednak pamiętać, że przyznanie się do bycia ofiarą przemocy oraz zgłoszenie przestępstwa na policję wiąże się z dodatkowym stresem dla kobiety i nie wszystkie czyny tego typu są zgłaszane z obawy przed niezrozumieniem ze strony funkcjonariuszy policji, reakcją bliskich, powtórny przeżywaniem przemocowej sytuacji (wtórna wiktyimizacja²⁸).

²³ Daughters of Eve, <http://www.dofeve.org/about-fgm.html> [dostęp: 20.08.2016].

²⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz. U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553, rozdział XXV.

²⁵ *Ibidem*, art. 190a. Stalking to pojęcie, którym media od XX wieku określają niechciane nagabywanie, prześladowanie innych osób. Od 2011 r. stalking, czyli uporczywe nękanie, jest uznane za przestępstwo także w Polsce.

²⁶ *Violence against women: an EU-wide survey. Main results*, European Union Agency for Human Rights, Publications Office of the European Union, Luxembourg 2014, s. 3.

²⁷ Postępowań wszczęte, przestępstwa stwierdzone i wykrywalność w latach 1999–2015, s. 3, <http://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-6/63496,Zgwalcenie-art-197.html> [dostęp: 04.2017].

²⁸ M. Goetz, *Wtórna wiktyimizacja*, „Niebieska Linia” 2012, nr 3, <http://www.niebieskalinia.pl/pismo/wydania/dostepne-artykuly/5093-wtorna-wiktyimizacja> [dostęp: 04.2017]. Mechanizm stawiania się ponownie ofiarą, doświadczenia pokrzywdzenia, doznawania szkód i krzywd przez ofiarę przestępstwa na skutek nieprawidłowo przeprowadzonych czynności procesowych, np. wielokrotne przesłuchiwanie pokrzywdzonej na okoliczność popełnienia przestępstwa zgwałcenia.

Ustanowienie prawa zakazującego znęcania się psychicznego czy fizycznego nad kobietami nie można uznać za wystarczające rozwiązanie powyższego problemu. Ważne jest umiejętne stosowanie owego prawa, empatyczna i pełna szacunku postawa funkcjonariuszy państwowych, tj. policjantów, prokuratorów, sędziów, ale też sąsiadów i bliskich ofiary. Liczne raporty i przewodniki²⁹ rządu oraz organizacji pozarządowych przedstawiające skalę problemu przemocy wobec kobiet wskazują ponadto na pewne rozwiązania i dobre praktyki wymiaru sprawiedliwości, funkcjonariuszy opieki społecznej, które z całą pewnością są godne naśladowania i należy je wdrożyć do polskiego systemu prawnego. Przykładowo, jako dobre praktyki można wskazać opracowanie i upowszechnianie broszur informujących o formach pomocy dostępnych dla ofiar przemocy³⁰, współpracę prokuratury i policji z organizacjami zajmującymi się przemocą seksualną i przemocą w rodzinie, organizację szkoleń³¹ dla prokuratorów i funkcjonariuszy w zakresie mechanizmów przemocy wobec kobiet i kontaktu z ofiarami przemocy, zgodę na udział osoby zaufanej pokrzywdzonej lub pokrzywdzonego w czynnościach procesowych³².

Prawo do odrębności i bezpieczeństwa seksualnego to nie tylko wolność od przemocy, ale sytuacja pełnej swobody podejmowania czynności seksualnych zgodnie ze swoją wolą i moralnością. Wytyczne Unii Europejskiej³³ oraz przyjęta przez Radę Europy Konwencja o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej³⁴ wskazują, że dla przeciwdziałania przemocy istotna jest edukacja i to zarówno młodzieży szkolnej, jak i dorosłych pracowników służb i organizacji zajmujących się pomaganiem kobietom. Uczestnicy spotkania zorganizowanego przez Biuro Informacyjne Parlamentu Europejskiego we Wrocławiu z okazji Międzynarodowego Dnia Kobiet³⁵ doszli do wniosku, że przemoc jest zjawiskiem powszechnym, występującym w różnych formach i dotyczącym różnych zawodów i grup społecznych – również uważanych za wykształcone (tzw. przemoc w białych rękawiczkach). Prof. Maria Reut z Dolnośląskiej Szkoły Wyższej zwróciła uwagę na to, że pewne elementy komunikacji, takie jak dowcipy czy reklama, mogą wzmocnić kontekst kulturowy przemocy i wpływać na zwiększenie przyzwolenia na jej używanie. Praktyczna wiedza z zakresu mecha-

---

²⁹ J. Różyńska (oprac.), *Przemoc wobec kobiet w rodzinie*, Centrum Praw Kobiet, Warszawa 2013; D. Pudzianowska, J. Jagura (red.), *Równe traktowanie uczestników postępowań. Przewodnik dla sędziów i prokuratorów*, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2016.

³⁰ D. Pudzianowska, J. Jagura (red.), *op. cit.*, s. 123.

³¹ *Ibidem*, s. 122.

³² *Ibidem*, s. 126.

³³ Wytyczne UE w sprawie zwalczania przemocy wobec kobiet, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/ALL/?uri=URISERV%3Adh0003> [dostęp: 20.08.2016].

³⁴ Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzona w Stambule dnia 11 maja 2011 r., Dz. U. z 2015 r., poz. 961.

³⁵ Debata *Przeciwdziałanie przemocy wobec kobiet*, <http://www.europedirect-wroclaw.pl/10-aktualnosci/139-debata-przeciwdzialanie-przemocy-kobiet> [dostęp: 20.08.2016].

nizmu przemocy oraz odpowiednia postawa funkcjonariuszy i pracowników socjalnych podniosłyby efektywność starań podjętych przez polskiego ustawodawcę, m.in. w postaci uchwalenia ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie³⁶ czy uruchomienia procedury Niebieskiej Karty³⁷.

Podobne wnioski wysuwa ETPCz w wyroku w sprawie *Opuz przeciwko Turcji*³⁸, uznając, że powszechna bierność policji i innych organów wymiaru sprawiedliwości w Turcji świadczy nie tylko o braku woli władz do podjęcia działań, które chroniłyby ofiary przemocy, ale dodatkowo sprzyjała rozwojowi tego problemu.

Należy także dostrzec problem związany z punktem szóstym Deklaracji dotyczącym emocjonalnego wyrażania seksualności. Rewolucja seksualna Zachodu dała możliwość manifestowania swojej seksualności oraz eksponowania ciała w przestrzeni publicznej. Początkowe oswobodzenie się z konserwatywnej obyczajowości i tradycji skromności obecnie działa na niekorzyść kobiet, które w każdej dziedzinie swojego życia traktowane są jako obiekt seksualny i oceniane przez pryzmat swojego wyglądu. Autorzy Deklaracji zwracają zatem uwagę na wielowymiarowość ludzkiej seksualności, która jest czymś więcej niż biologicznym popędem, oraz zachęcają do zdrowej akceptacji własnego ciała. Spojrzenie na kobiety pełniące różne role społeczne (np. pracownica, matka, polityczka) z perspektywy jej seksualności jest powszechną praktyką, mimo że z naukowego punktu widzenia stanowi ono jedynie odbicie negatywnych stereotypów niezgodnych z rzeczywistością³⁹.

3.4. Równość praw seksualnych

Prawa seksualne są równe i podmioty tych praw powinny być wolne od dyskryminacji ze względu na płeć, orientację seksualną, wiek, rasę, klasę społeczną, religię, niepełnosprawność fizyczną lub emocjonalną.

Problem równości praw seksualnych kobiet i mężczyzn według wielu badaczy i badaczek historii, psychologii, *gender studies* ma swoje podłoże w patriarchalnym postrzeganiu rzeczywistości i wielowiekowej podległości kobiet. Wiele ze stereotypów dotyczących seksualności kobiet funkcjonuje także we współczesnych społeczeństwach, a w niektórych konserwatywnych społeczeństwach stereotypy te stanowią obowiązujące prawo.

³⁶ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, Dz. U. z 2005 r. Nr 180, poz. 1493.

³⁷ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”, Dz. U. Nr 209, poz. 1245.

³⁸ Wyrok ETPCz z dnia 9 września 2009 r. w sprawie *Opuz przeciwko Turcji*, skarga nr 33401/02.

³⁹ S. Tartaglia, C. Rollero, *The Effects of Attractiveness and Status on Personal Evaluation*, “Europe’s Journal of Psychology” 2015, no 11(4), <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4873083/> [dostęp: 20.08.2016].

Ciekawe spojrzenie prezentuje Wojciech Eichelberger w książce *Kobiety bez winy i strachu*⁴⁰, w której dowodzi istnienia utrwalonych schematów myślenia o kobietach, nazywając je archestereotypami. Są to mity kobiety Matki, Wiedźmy, Kusicielki, Dziewicy, Świętej, Syreny lub Ladacznicy. Wyraźnie widać, że główne nurty postrzegania kobiety odnoszą się do jej seksualności, która jest przedstawiona negatywnie i biernie – służy złym siłom, zgubie mężczyzn lub zostaje zupełnie wyłączona, aby mogła służyć wyższemu celom – dobru rodziny lub Bogu. Seksualność męska jest za to postrzegana pozytywnie i aktywnie, jako naturalna potrzeba, oznaka siły i władzy, spełnienie. Współczesny nurt socjologii i psychologii oprócz badania różnic między płciami uwarunkowanych biologicznie, silnie akcentuje dorobek *gender studies*, skutecznie obalając niektóre mity dotyczące kobiecej i męskiej seksualności. Przykładowo prof. Lew-Starowicz potwierdza słynne słowa Simone de Beauvoir „nikt nie rodzi się kobietą, lecz się nią staje”⁴¹ w swojej tezie o powielaniu zachowań stereotypowo przypisanych danej płci, aby spełnić oczekiwania już zastanej rzeczywistości, oraz w tezie na temat rozwoju dzieci wychowywanych w oparciu o tradycyjny podział ról⁴².

3.5. Informacja i edukacja seksualna

Prawo do informacji seksualnej opartej na badaniach naukowych zdaniem Światowego Towarzystwa Zdrowia Seksualnego polega na możliwości prowadzenia nieskrępowanych, naukowych badań, które następnie będą mogły być rozpowszechniane na wszystkich poziomach społecznych⁴³.

Najszerzej oddziałującą metodą dostarczania informacji o życiu seksualnym jest zapewne powszechna i wyczerpująca edukacja seksualna stanowiąca kolejne prawo seksualne według Deklaracji Praw Seksualnych⁴⁴.

W wielu częściach świata seks i seksualność stanowią temat tabu, o którym nie rozmawiają nawet najbliższe sobie kobiety: matki, córki, siostry. Także w Polsce zdarzają się przypadki absolutnej niewiedzy. Magdalena Środa w książce *Kobieta i władza* opisuje sytuację swojej rówieśnicy, która przez lata małżeństwa nie wiedziała, że seks z mężem powinien sprawiać jej przyjemność⁴⁵. Przeciwnicy edukacji seksualnej obawiają się nadmiernej lub przedwczesnej seksualizacji dzieci i młodzieży⁴⁶. Należy jednak pamiętać, że

⁴⁰ W. Eichelberger, *Kobieta bez winy i strachu*, Wydawnictwo Drzewo Babel, Warszawa 2015.

⁴¹ S. de Beauvoir, *Druga płeć*, przeł. G. Mycielska, M. Leśniewska, Czarna Owca, Warszawa 2007, s. 299.

⁴² Z. Lew-Starowicz, *Seksuologia psychospołeczna*, [w:] Z. Lew-Starowicz, V. Skrzypulec (red.), *Podstawy seksuologii*, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa 2010.

⁴³ Declaration of Sexual Rights..., pkt 9.

⁴⁴ *Ibidem*, pkt 10.

⁴⁵ M. Środa, *Kobieta i władza*, Wydawnictwo W.A.B., Warszawa 2012.

⁴⁶ Stowarzyszenie Rodzice Chronią Dzieci, <http://www.stop-seksualizacji.pl/index.php/edukacja-typu-b/edukacja-typu-a-edukacja-typu-b> [dostęp: 04.2017].

obecnie młode osoby wiedzę czerpią z Internetu i pornografii, co może implikować niepożądane schematy zachowań seksualnych i pogłębiać krzywdzące stereotypy.

Europejskie programy edukacji seksualnej obejmują coraz młodsze grupy wiekowe dzieci, wiedza zaś i sposób jej przekazywania są dostosowane do możliwości percepcji i potrzeb uczniów. Zgodnie z zaleceniami WHO edukacja seksualna ma na celu uczyć, że seksualność jest naturalną częścią życia człowieka, przejawia się w aspekcie biologicznym, fizycznym, a także psychologicznym i emocjonalnym, może dać obu stronom satysfakcję, ale jednocześnie wiąże się z zagrożeniami takimi jak niechciana ciąża, choroby przenoszone drogą płciową czy nadużycia na tle seksualnym⁴⁷.

Polski system edukacji przewiduje zajęcia z zakresu wiedzy o życiu seksualnym człowieka na poziomie nauczania szkoły podstawowej, w gimnazjach, zasadniczych szkołach zawodowych, liceach ogólnokształcących, technikach, w tym w publicznych i niepublicznych szkołach specjalnych⁴⁸. Według wytycznych programowych zajęcia te, najczęściej nazywane wychowaniem do życia w rodzinie (dalej: WDŻ), mają za zadanie wspierać wychowawczą rolę rodziny, promować integralne ujęcie ludzkiej seksualności, kształtować postawy prorodzinne, prozdrowotne i prospołeczne⁴⁹. WDŻ obejmuje 14 godzin lekcyjnych w każdym roku szkolnym, w tym 5 godzin w grupach jedнопłciowych⁵⁰. Zajęcia nie są obowiązkowe, pisemna odmowa rodzica niepełnoletniego lub pełnoletniego ucznia zwalnia z udziału w tych lekcjach⁵¹. Niepokoją natomiast raporty dotyczące merytorycznej realizacji programu zajęć WDŻ, przekazywanych uczniom treści i światopoglądów, podręczników⁵² oraz samych nauczycieli prowadzących lekcje. Raport Grupy Edukatorów Seksualnych „Ponton”⁵³ powstał na podstawie otrzymanych

---

⁴⁷ Standards for Sexuality Education. Frequently asked questions and answers, World Health Organization, http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0003/250824/Frequently-asked-questions_15_05_2014.pdf?ua=1 [dostęp: 20.08.2016].

⁴⁸ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 sierpnia 1999 w sprawie sposobu nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego, Dz. U. z 1999 r. Nr 67, poz. 756 ze zm.

⁴⁹ *Ibidem*, § 2.

⁵⁰ *Ibidem*, § 3.

⁵¹ *Ibidem*, § 4.

⁵² Zob. *Wyniki monitoringu podstawy programowej i podręczników do przedmiotu Wychowanie do życia w rodzinie*, Federacja na Rzecz Kobiet i Planowania Rodziny, Grupa Edukatorów Seksualnych Ponton, http://ponton.org.pl/sites/ponton/files/26032015_notatka_prasowa_podreczniki_wychowanie_seksualne_monitoring.pdf, [dostęp: 20.08.2016]. *Miażdżąca analiza: Podręczniki do wychowania do życia w rodzinie zaprzeczają faktom, skupiają się na wyglądzie dziewcząt*, „Gazeta Wyborcza”, 26.03.2015 r., http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114871,17664416,Miazzdza_analiza__Podreczniki_do_wychowania_do_zycia.html, [dostęp: 20.08.2016].

⁵³ *Jak naprawdę wygląda edukacja seksualna w Polsce? Raport Grupy Edukatorów Seksualnych „Ponton”*, czerwiec 2009 r., http://ponton.org.pl/sites/ponton/files/raport_jaka_edukacja_seksualna_grupa_ponton_2009.pdf [dostęp: 20.08.2016].

ankiet i listów w ramach akcji *Jak naprawdę wygląda edukacja seksualna w Polsce?* i wskazuje największe problemy polskiej edukacji seksualnej. Aż w 39,6% badanych przypadków zajęcia dotyczące seksualności człowieka nie odbywały się wcale, około 40% badanych uczniów uczestniczyło w takich zajęciach tylko na jednym szczeblu edukacji⁵⁴. Uczniowie wskazują, że zajęcia prowadzone są przez osoby niekompetentne, które w większości narzucają im swoje poglądy, zamiast przekazywać fakty. Aż 24,1% prowadzących WDŻ stanowią katecheci i katechetki, po ok. 13% nauczyciele i nauczycielki biologii oraz pedagodzy i pedagodżki. W ankietach sporadycznie pojawiają się także nauczyciele i nauczycielki chemii, fizyki, bibliotekarki oraz księża⁵⁵. Ankietowani uczniowie podkreślają, że prowadzący zajęcia byli skrępowani tematyką seksu, zamiast niej omawiano zagadnienia pierwszej pomocy, alkoholizmu, manier przy stole czy pielęgnacji cery⁵⁶. Szczególnie negatywnie należy ocenić brak możliwości dyskusji światopoglądowej na zajęciach WDŻ, w 78,2% przypadków prowadzący narzuca uczniom określone wartości⁵⁷. Tematy istotne z perspektywy edukacji seksualnej poruszane były wyjątkowo rzadko: budowa ciała swojej płci (13,8%), budowa ciała płci przeciwnej (8,2%), dojrzewanie (12,5%), higiena intymna (4,2%), seksualność (6,9%), antykoncepcja (11,9%), choroby przenoszone drogą płciową, profilaktyka zdrowia seksualnego (5,8%), przemoc seksualna i asertywność (1,2%).

Raport „Pontonu” świadczy o poważnych trudnościach polskiego systemu edukacji w realizacji programu zajęć wychowania do życia w rodzinie. Dzieci i młodzież w polskich szkołach nie otrzymują niezbędnych, naukowych i neutralnych światopoglądowo informacji w zakresie ludzkiej seksualności, swoich praw seksualnych czy profilaktyki zdrowia seksualnego.

4. Prawa reprodukcyjne

4.1. Prawo do decydowania o posiadaniu potomstwa i seksualna opieka zdrowotna

Kolejne prawo wymienione w Deklaracji dotyczy podejmowania wolnych i odpowiedzialnych decyzji o posiadaniu potomstwa⁵⁸. Mimo że prawa seksualne mają charakter uniwersalny, prawa reprodukcyjne budzą najwięcej kontrowersji, szczególnie gdy dotyczą kobiet chcących kontrolować swoją płodność. Deklaracja Praw Seksualnych wprost formułuje to prawo jako możliwość podejmowania decyzji o posiadaniu lub nie-

⁵⁴ *Ibidem*, s. 3.

⁵⁵ *Ibidem*, s. 4.

⁵⁶ *Ibidem*, s. 7.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 8.

⁵⁸ Declaration of Sexual Rights..., pkt 12.

podsiadaniu potomstwa, ich liczby, różnicy wieku między nimi oraz jako prawo dostępu do środków regulacji płodności.

Dodatkowo prawem każdego człowieka jest dostęp do seksualnej opieki zdrowotnej⁵⁹, która powinna obejmować zapobieganie i leczenie wszelkich problemów, chorób i zaburzeń seksualnych. Stanowi to poszerzenie katalogu praw w zakresie zdrowia seksualnego, które do końca XX wieku obejmowało jedynie zdolność do współżycia i prokreacji⁶⁰.

W społeczeństwach konserwatywnych, o dużym wpływie religii, antykoncepcja i aborcja są nielegalne lub są uznawane za przestępstwo. Restrykcyjne prawo antyaborcyjne obowiązuje np. w Sudanie, Egipcie, Angoli, Iranie, Afganistanie, Brazylii. Ciężko jest polemizować z argumentami natury religijnej, zwykle są to stanowcze komunikaty odwołujące się do woli Boga czy prawa natury. Natomiast w przypadku, gdy kobietom obierana jest ich wolność, równość, godność i szacunek, polemika jest konieczna.

W wielu miejscach świata brakuje dostępu do podstawowych środków antykoncepcji, takich jak prezerwatywy, które chronią kobiety nie tylko przed niechcianą ciążą, wielodziełnością, pośrednio przed ubóstwem, ale także przed chorobami przenoszonymi drogą płciową. W całej Unii Europejskiej można zakupić bez recepty antykoncepcję doraźną, tzw. pigułkę po (czasem jest to ograniczone osiągnięciem wieku 16 lub 18 lat), antykoncepcja hormonalna przeważnie dostępna jest na receptę, a aborcja na życzenie (często refundowana przez państwo) możliwa jest do określonego tygodnia ciąży we wszystkich państwach Unii Europejskiej oprócz Polski, Irlandii Północnej i Malty⁶¹.

4.2. Prawa reprodukcyjne w Polsce

Polska jest przykładem rozwijającego się państwa Unii Europejskiej, który jako jeden z nielicznych utrzymuje restrykcyjną regulację aborcyjną i dotyczącą zapłodnienia *in vitro*, a lekarze mogą odmówić wydania antykoncepcji hormonalnej lub udzielenia informacji medycznej ze względów religijnych bez obowiązku wskazania innego źródła informacji lub pomocy⁶². Prawa reprodukcyjne wzbudzają w Polsce wiele kontrowersji natury etycznej, moralnej czy religijnej, ponieważ środki i zabiegi kontrolujące płodność wywołują dylematy dotyczące najbardziej podstawowych praw i wolności człowieka, tj. godności istoty ludzkiej, prawa do życia, prawa do życia prywatnego i ochrony danych osobowych, ochrony zdrowia, wolności sumienia i religii.

---

⁵⁹ *Ibidem*, 7.

⁶⁰ Z. Lew-Starowicz, *Seksuologia...*, s. 28.

⁶¹ *Prawa reprodukcyjne kobiet. Wybrane usługi zdrowia reprodukcyjnego w krajach Unii Europejskiej*, Federacja na rzecz Kobiet i Planowania Rodziny, http://www.federa.org.pl/publikacje/zdrowie_reprodukcyjne_ue.pdf, [dostęp 20.08.2016].

⁶² Tzw. klauzula sumienia. Ustawa z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodzie lekarza, Dz. U. z 1997 r. Nr 28, poz. 152, art. 39 (dalej: u.z.l.).

Prawa reprodukcyjne nie są wyrażone wprost w polskim ustawodawstwie, jednak można je wyprowadzić z obowiązujących praw i wolności gwarantowanych w Konstytucji RP; np. prawo do ochrony zdrowia powinno obejmować również ochronę zdrowia reprodukcyjnego, prawo do prywatności obejmuje co najmniej prawo do decydowania o poczęciu dziecka, natomiast prawo do pozyskiwania informacji dotyczy także informacji na temat środków planowania rodziny i przebiegu ciąży.

Najistotniejszą regulacją prawną w przedmiocie praw reprodukcyjnych jest ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży⁶³, która nakłada na władze publiczne określone obowiązki w tym zakresie. Art. 2 ust. 2 wyznacza obowiązek organów publicznych do zapewnienia obywatelom wolnego dostępu do „metod i środków służących dla świadomej prokreacji”. W rzeczywistości żadna z metod antykoncepcji hormonalnej nie jest w jakimkolwiek stopniu refundowana przez państwo, co czyni tę skuteczną metodę niedostępną dla wielu uboższych kobiet lub niesamodzielnych finansowo dziewcząt. Antykoncepcja hormonalna dostępna jest tylko na receptę, a w przypadku osoby nieletniej za zgodą prawnego opiekuna⁶⁴, co w praktyce często jest utrudnione. Wówczas wymagana jest trudna do uzyskania zgoda sądu opiekuńczego. Kolejny artykuł wskazuje na obowiązek zapewnienia swobodnego dostępu „do informacji i badań prenatalnych, szczególnie wtedy, gdy istnieje podwyższone ryzyko bądź podejrzenie wystąpienia wady genetycznej lub rozwojowej płodu lub nieuleczalnej choroby zagrażającej życiu płodu”⁶⁵. Dostęp do diagnostyki prenatalnej może być jednak utrudniony, co obrazuje sprawa zawisła przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka *R.R. przeciwko Polsce*⁶⁶. Ciężarna kobieta, u której badanie USG wykazało możliwość wystąpienia wady genetycznej płodu, poszukiwała możliwości dalszej diagnostyki przez sześć tygodni, podczas piętnastu wizyt u lekarzy w całej Polsce. Nie wykluczała usunięcia ciąży w sytuacji stwierdzenia znacznych nieprawidłowości w rozwoju płodu. Wszyscy lekarze odmówili wykonania badań, dodatkowo negatywnie komentując jej zamiary. W związku z brakiem pomocy medycznej w zakresie badań prenatalnych płodu kobieta urodziła dziecko obciążone poważną wadą genetyczną. ETPCz stwierdził naruszenie prawa do prywatności oraz naruszenie zakazu stosowania tortur oraz nieludzkiego i poniżającego traktowania.

Na niekorzyść realizacji praw reprodukcyjnych kobiet w Polsce działa także dotychczasowe orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, które reprezentuje wąskie uję-

⁶³ Ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny....

⁶⁴ Art. 32 u.z.l. Wobec braku regulacji szczególnej w u.p.r.o.p. zastosowanie znajduje ogólna norma co do zgody opiekuna małoletniego pacjenta na badania lub inne świadczenie zdrowotne.

⁶⁵ Art. 2 ust. 2a. u.p.r.o.p.

⁶⁶ Wyrok ETPCz z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie *R.R. przeciwko Polsce*, skarga nr 27617/04, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104911#%7B%22itemid%3A%22%3A%22%22%7D> [dostęp: 20.08.2016].

cie praw reprodukcyjnych, szczególnie wówczas, gdy ma nimi dysponować wyłącznie kobieta. Prowadzi to do sytuacji, w której „w przypadku rozstrzygania ich ewentualnych kolizji np. z prawem do życia płodu, priorytet ochrony przyznaje się z reguły temu ostatniemu. Oznacza to, że konstytucyjne gwarancje w sferze praw reprodukcyjnych w dużej mierze pozostają czystą deklaracją, a możliwości dochodzenia na ich podstawie przez jednostkę swych praw są iluzoryczne”⁶⁷.

Problem natomiast jest jak najbardziej realny. Federacja na Rzecz Kobiet i Planowania Rodziny szacuje, że Polki wykonują od 80 tys. do nawet 200 tys. aborcji rocznie⁶⁸, według danych CBOS aż ¼ Polek przynajmniej raz w życiu poddała się temu zabiegowi⁶⁹. Kwitnie podziemie i turystyka aborcyjna oraz „domowe sposoby” antykoncepcji, które bezpośrednio zagrażają zdrowiu kobiety i ewentualnie przyszłemu dziecku. Dostępność środków antykoncepcyjnych nie zależy wyłącznie od prawa, ale także od światopoglądu lekarza, który może odmówić pomocy lub informacji, zasłaniając się klauzulą sumienia. Podobnie sytuacja wygląda z medycznym wspomaganie prokreacji, tzw. sztucznym zapłodnieniem, które stanowi metodę leczenia niepłodności. Niepłodność jest stanem przejściowym, który dotyczy aż 20–25% par – dla nich zabieg *in vitro* jest jedyną szansą na posiadanie własnego potomstwa. Debata nad *in vitro* w Polsce przebiega szczególnie burzliwie, m.in. z uwagi na fakt, że polski Kościół katolicki jako jedyny w Europie jest całkowicie przeciwny tej praktyce.

5. Zakończenie

Deklaracja Praw Seksualnych jest przykładem miękkiej formy nacisku organizacji międzynarodowej o bardzo ogólnym charakterze. Bez względu na obowiązujące prawo w większości miejsc na świecie różny sposób postrzegania kobiecej i męskiej seksualności negatywnie przekłada się na jakość życia oraz respektowanie praw oraz wolności wielu kobiet. Dostarczenie równych praw seksualnych kobiet i mężczyzn jako fundamentalnych, uniwersalnych praw człowieka stanowi ważny krok na rzecz równouprawnienia płci.

Różnicowanie seksualności kobiet i mężczyzn stoi u podstaw wielu stereotypów dotyczących płci. Wiele z tych stereotypów wciąż jest obecnych w społeczeństwach na całym świecie, także w Polsce. Regulacje prawne, które respektują równe prawa seksu-

⁶⁷ E. Zielińska, *Przegląd polskich regulacji prawnych w zakresie praw reprodukcyjnych*, [w:] *Prawa reprodukcyjne w Polsce. Raport 2007*, Federacja na Rzecz Kobiet i Planowania Rodziny, http://www.hfhrpol.waw.pl/precedens/images/stories/federa_raport.pdf, [dostęp 20.08.2016].

⁶⁸ *Aborcja w Polsce na każde zawołanie. To jak bulka z masłem*, „Sfora”, 04.12.2014 r., <http://www.sfora.pl/polska/Aborcja-w-Polsce-na-kazde-zawolanie-To-jak-bulka-z-maslem-a50149>, [dostęp: 20.08.2016].

⁶⁹ *Doświadczenia aborcyjne Polek. Komunikat z badań*, CBOS, Warszawa, maj 2013, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_060_13.PDF [dostęp: 20.08.2016].

alne i reprodukcyjne kobiet i mężczyzn, choć stanowią niezbędny krok, nie są wystarczające. Doświadczenie organizacji pozarządowych na całym świecie pokazuje, że zmiana prawa choćby połączona z wnikliwym monitoringiem, nie jest w stanie zagwarantować prawidłowej realizacji tego prawa w praktyce.

Zalecenia organizacji krajowych, międzynarodowych oraz opinie ekspertów w zakresie praw reprodukcyjnych i seksualnych kobiet łączy zwracanie szczególnej uwagi na zagadnienie szeroko pojętej edukacji. Zachowanie zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego oraz wykształcenie satysfakcjonujących relacji seksualnych i partnerskich leży w interesie każdego człowieka oraz społeczeństwa jako całości.

Proponowane rozwiązania problemu stereotypów i uprzedzeń w zakresie seksualności kobiet i mężczyzn to powszechna edukacja seksualna młodzieży w szkołach oraz szkolenia dla pracowników placówek pomocy społecznej, funkcjonariuszy Policji i innych instytucji wymiaru sprawiedliwości. Dopiero elastyczne działania w postaci rzetelnej edukacji mogą zapewnić młodym ludziom odpowiednią wiedzę potrzebną do wypracowania zdrowej postawy wobec seksualności człowieka. Szkolenia i spotkania z ekspertami z danej dziedziny w instytucjach wymiaru sprawiedliwości i pomocy społecznej uzupełniają podstawową wiedzę o informacje związane z przeciwdziałaniem i reagowaniem na przemoc seksualną oraz ze szczególnymi potrzebami jej ofiar.

Bibliografia

Literatura

- Beauvoir de S., *Druga pleć*, przeł. G. Mycielska, M. Leśniewska, Czarna Owca, Warszawa 2007.
- Bloch I., *Współczesne życie seksualne*, Louis Marcus Verlagabuchhandlung, Berlin 1907.
- Eichelberger W., *Kobieta bez winy i strachu*, Wydawnictwo Drzewo Babel, Warszawa 2015.
- Freud Z., *Trzy eseje z teorii seksualnej*, tłum. L. Jekels i M. Albiński, Międzynarodowe Wydawnictwo Psychoanalityczne, Lipsk 1924.
- Laphimon M., *Glossary of Term in Gender and Sexuality*, The Rockefeller Foundation, Mahidol University Thailand, Seul 2005.
- Lew-Starowicz Z., *Podstawy seksuologii*, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa 2010.
- Lew-Starowicz Z., *Seksuologia psychospołeczna*, [w:] Z. Lew-Starowicz, V. Skrzypulec (red.), *Podstawy seksuologii*, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa 2010.
- Moll A., *Życie seksualne dziecka*, Walther, Berlin 1909.
- Niezbędnik psychologa. Przemoc wobec kobiet w rodzinie*, Centrum Praw Kobiet, Warszawa 2007.
- Niezbędnik pracownika socjalnego. Przemoc wobec kobiet w rodzinie*, Centrum Praw Kobiet, Warszawa 2013.
- Niezbędnik policjanta, Przemoc wobec kobiet w rodzinie*, Centrum Praw Kobiet, Warszawa 2013.
- Penta P., *Archivio delle Psicopatie Sessuali*, [b.m.w.] 1896.

- Pudzianowska D., Jagura J., *Równe traktowanie uczestników postępowań. Przewodnik dla sędziów i prokuratorów*, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2016.
- Środa M., *Kobiety i władza*, Wydawnictwo W.A.B., Warszawa 2012.
- Tartaglia S., Rollero C., *The Effects of Attractiveness and Status on Personal Evaluation*, "Europe's Journal of Psychology" 2015, Vol. 11, No. 4.
- Violence against women: an EU-wide survey. Main results*, European Union Agency for Human Rights, Publications Office of the European Union, Luxembourg 2014.
- Zielińska E., *Przegląd polskich regulacji prawnych w zakresie praw reprodukcyjnych*, [w:] *Prawa reprodukcyjne w Polsce. Raport 2007*, Federacja na Rzecz Kobiet i Planowania Rodziny, Warszawa 2007.

Źródła krajowe

- Dekret z dnia 25 września 1945 r. – Prawo małżeńskie, Dz. U. z 1945 r. Nr 48, poz. 270.
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz. U. z 1964 r. Nr 9, poz. 59.
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz. U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93 ze zm.
- Ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży, Dz. U. z 1993 r. Nr 17, poz. 78.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz. U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553.
- Ustawa z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodzie lekarza, Dz. U. z 1997 r. Nr 28, poz. 152.
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, Dz. U. z 2005 r. Nr 180, poz. 1493.
- Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”, Dz. U. z 2011 r. Nr 209, poz. 1245.

Źródła międzynarodowe

- Raport Komisji z dnia 12 lipca 1977 r. w sprawie *Brüggemann and Scheuten przeciwko Republice Federalnej Niemiec*, skarga nr 6959/75.
- Wyrok ETPCz z dnia 9 września 2009 r. w sprawie *Opuz przeciwko Turcji*, skarga nr 8227/04.
- Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej sporządzona w Stambule dnia 11 maja 2011 r., Dz. U. z 2015 r., poz. 961.
- Wyrok ETPCz z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie *R.R. przeciwko Polsce*, skarga nr 27617/04.
- Wyrok ETPCz z dnia 30 października 2012 r. w sprawie *S. i T. przeciwko Polsce*, skarga nr 57375/08.
- Declaration of Sexual Rights, World Association for Sexual Health, http://www.worldsexology.org/wp-content/uploads/2013/08/declaration_of_sexual_rights_sep03_2014.pdf, 2014.

Internet

- Girls Not Brides, <http://www.girlsnotbrides.org/about-child-marriage/>.
- Daughters of Eve, <http://www.dofeve.org/about-fgm.html>,
- Wytyczne UE w sprawie zwalczania przemocy wobec kobiet z dnia 27.06.2016, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/ALL/?uri=URISERV%3Adh0003>.
- Wtórna wiktyimizacja, M. Goetz, „Niebieska Linia” 2012, nr 3, <http://www.niebieskalinia.pl/pismo/wydania/dostepne-artykuly/5093-wtorna-wiktyimizacja>.

- Wyniki monitoringu podstawy programowej i podręczników do przedmiotu *Wychowanie do życia w rodzinie*, Federacja na rzecz Kobiet i Planowania Rodziny, Ponton Grupa Edukatorów Seksualnych, http://ponton.org.pl/sites/ponton/files/26032015_notatka_prasowa_podreczniki_wychowanie_seksualne_monitoring.pdf.
- Miażdżąca analiza: Podręczniki do wychowania do życia w rodzinie zaprzeczają faktom, skupiają się na wyglądzie dziewcząt*, „Gazeta Wyborcza”, 26.03.2015 r., http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114871,17664416,Miazdzaca_analiza_Podreczniki_do_wychowania_do_zycia.html.
- Jak naprawdę wygląda edukacja seksualna w Polsce? Raport Grupy Edukatorów Seksualnych „Ponton”*, czerwiec 2009 r., http://ponton.org.pl/sites/ponton/files/raport_jaka_edukacja_seksualna_grupa_ponton_2009.pdf.
- Prawa reprodukcyjne kobiet. Wybrane usługi zdrowia reprodukcyjnego w krajach Unii Europejskiej*, Federacja na rzecz Kobiet i Planowania Rodziny, http://www.federa.org.pl/publikacje/zdrowie_reprodukcyjne_ue.pdf.
- Standards for Sexuality Education. Frequently asked questions and answers*, World Health Organization, http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0003/250824/Frequently-asked-questions_15_05_2014.pdf?ua=1.
- Doświadczenia aborcyjne Polek. Komunikat z badań*, CBOS, Warszawa 2013, http://www.cbos.pl/SPI-SKOM.POL/2013/K_060_13.PDF.
- Rodzina – jej współczesne znaczenie i rozumienie. Komunikat z badań*, CBOS, Warszawa 2013, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/afganistan-kobieta-ukamienowana-za-seks-przedmalzenski,591642.html>.
- Uprawiała seks pozamałżeński, Zakopali w ziemi i ukamienowali*, TVN24, 4.11.2015, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/afganistan-kobieta-ukamienowana-za-seks-przedmalzenski,591642.html>.
- Gwałt zbiorowy karą za romans, Kolejny seksualny skandal w Indiach*, „na:Temat”, 23.01.2016, <http://natemat.pl/89569,gwalt-zbiorowy-kara-za-romans-kolejny-seksualny-skandal-w-indiach>
- Aborcja w Polsce na każde zawołanie. To jak bulka z masłem*, „Sfora”, 04.12.2014 r., <http://www.sfora.pl/polska/Aborcja-w-Polsce-na-kazde-zawolanie-To-jak-bulka-z-maslem-a50149>.
- Human Rights Watch, *Yemen: End Child Marriage Enact Law Establishing Minimum Age; Punish Violators*, <https://www.hrw.org/news/2014/04/27/yemen-end-child-marriage>.
- 20-letnia Rokszana ukamienowana za seks przedmałżeński. Jej narzeczony dostał karę chłosty*, „Gazeta.pl”, 4.11.2015, <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114871,19134866,20-letnia-rokszana-ukamienowana-za-seks-przedmalzenski-jej.html>